جانورن جي ڪاڌ خوراڪ جي ضرورت

تربيتي ڪتاب

Charles Sturt University

Australian AID

اي ايس ايل پي، ڊيري پراجيڪٽ

يونيورسٽي آف ويٽرنري اينڊ اينيمل سائنسز لاهور

مهاڳ

اي ايس ايل پي، ڊيري پراجيڪٽ آسٽريلوي ۽ پاڪستاني حڪومتن جي وچ ۾ هڪ اهڙو منصوبو آهي جنهن جو مقصد توسيعي سکيا جي ذريعي ننڍي ڊيري فارمرز جي جانورن ۾ کير جي پيداوار وڌائي ان جي معاشي ۽ معاشرتي حالتن ۾ بهتري آڻي سگهجي. کير جي پيداوار ۾ اضافو صرف انهي وقت ممڪن هوندو جڏهن ڊيري فارمر کي پنهنجي جانورن جي رهائش، خوراڪ،صحت ۽ نسل وڌائڻ جهڙن تمام بنيادي ڪمن جي مڪمل ڄاڻ هجي.

هن تربيتي ڪتاب جو مقصد ڊيري فارمرز کي جانورن جي بهتر سارسنڀال جي بنيادي اصولن جي مڪمل آگاهي ڏيڻ آهي ته جيئن في جانور جي سراسري پيداوار ۾ اضافو ٿي سگهي جنهن سان پاڪستان جي ڳوٺن ۾ غربت جي شرح ۾ گهٽتائي ۽ ماڻهن جي طرز زندگي بهتر بڻائڻ ۾ مدد ملي سگهي. هن تربيتي ڪتاب جي انفراديت هي آهي ته هن ۾ موجود سڀ معلومات مستند ۽ ذاتي تجربن تي ٻڌل آهي جيڪو ڊيري ٽيم کي پراجيڪٽ جي پهرين فيز جي دوران حاصل ٿيون. هن تربيتي ڪتاب مان نه صرف ڊيري فارمرز پر وليج ويٽرنري ورڪرز، ويٽرنري اسسٽنٽ ۽ ويٽرنري ڊاڪٽر پڻ فائدو حاصل ڪري سگهن ٿا. هن تربيتي ڪتاب کي ڇپائڻ لاءِ اسان آسٽريلوي حڪومت جي بين الاقوامي زرعي تحقيقاتي اداري جا مشڪور آهيون.

ڊيري ٽيم

فهرست

نمبر	عنوان	صفحو
١۔	خوراڪ جي اهميت	1
٢۔	اوڳرڊيندڙ جانورن جي هاضمي جو سرشتو	1
٣۔	گاهه ۾ خشڪ مادي جي اهميت	5
٤۔	ڦرن جي خوراڪ	6
٥۔	جانورن جي عمر ۽ پيداوار جي لحاظ سان غذائي ضرورتون	14
٦۔	جانورن ۾ جسماني ڪيفيت جي درجه بندي	18
٧۔	خوراڪ جي گهٽتائي سان جڙيل پيچيدگيون	20
٨۔	غذائي کوٽ کي پورو ڪرڻ لاءِ مفيد تجويزون	22

خوراڪ جي اهميت

قدرت واري پاڪستان کي مختلف جانورن جي نعمت سان مالامال بڻايو آهي . خوراڪ جانورن کي توانو ۽ صحتمند رکڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪري ٿي . جانورن جي پيداوار جو ستر سيڪڙو دارومدار خوراڪ تي هوندو آهي. ڊيري فارمرز هميشہ وڏيڪ کير ڏيڻ واري ڳئون يا مينهن خريد ڪن ٿا ليڪن متوازن خوراڪ جو مناسب انتظام نہ هئڻ جي ڪري انهن مان خاطرخواه پيداوار نٿا حاصل ڪري سگهن جيڪو سندن معاشي نقصان جو سبب بڻجي ٿو. روايتي طور تي جانورن کي پالڻ جو وڏيڪ دارومدار سائي گاهہ تي آهي جيڪو جانورن جي ڀرپور پيداوار جي لاءِ ناڪافي آهي . جانورن جي ڪاڌ خوراڪ جي ضرورت انهن جي وزن، عمر ۽ پئدائش جي لحاظ کان مختلف هوندي آهي . بحرحال متوازن خوراڪ سان کير جي پيداور ۽ نسل جي واڌاري ۾ ڪافي حد تائين بهتري آڻي سگهجي ٿي .

اوڳر ڏيندڙ جانورن جي هاضمي جو سرشتو

اوڳر ڏيندڙ جانورن جو معدو چار حصن تي مشتمل هوندو آهي . انهن جانورن ۾ ڳئون، مينهن، رڍ ۽ ٻڪريون شامل آهن . اوڳر ڏيندڙ جانورن جي خوراڪ سادي معدي وارن جانورن جهڙوڪ گهوڙو، ڪتو، ٻلي ۽ انسان وغيره کان مختلف هوندي آهي . اوڳر ڏيندڙ جانورن جو معدو خشڪ ۽ سائي گاهہ کي ٽوڙڻ جي لاءِ بلڪل موزون هوندو آهي . هاضمي جي سرشتي کي باقائدگي سان سمجهڻ کان پهريان اڳر ڏيندڙ جانورن جي مرڪب معدي جو مطالعو ڪرڻ ضروري آهي .

هاضمي جي سرشتي جي مختلف حصن جا ڪم

وات وات خوراڪ کي چٻاڙي سنهڙن ٽڪرن ۾ ورهائيندو آهي. چٻاڙڻ واري عمل ۾ لعاب دهن خوراڪ ۾ شامل ٿئي ٿي جيڪو خوراڪ هضم ڪرڻ ۾ مدد ڪري ٿو. هتي اها ڳالهه به قابل ذڪر آهي ته اوڳر ڏيندڙ جانور خوراڪ کي ٻيهر وات ۾ آڻي چٻاڙڻ جي منفرد صلاحيت رکن ٿا. چٻاڙڻ جي نتيجي ۾ خوراڪ جي ٻاهرين سطح گهٽجڻ ڪري معدي جا خوردبيني جاندار انهن کي سولائي سان هضم ڪري سگهن ٿا. چٻاڙڻ جي عمل سان لعاب پيدا ٿيندو آهي جنهن ۾ موجود بفر ريومن pH کي متوازن رکي ٿو. هڪ ڳئون روزانو 40 کان 150 ليٽر تائين لعاب پيدا ڪري سگهي ٿي. لعاب جو دارومدار جانور جي خوراڪ تي هوندو آهي. سائو گاهه اوڳر جي عمل کي وڌائي ٿو.

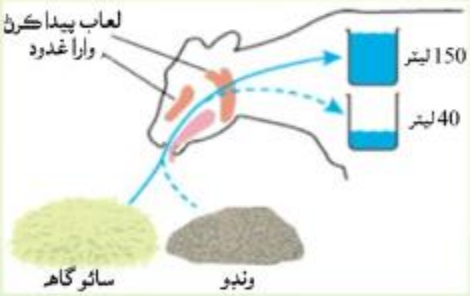

ريومن ريٽي ڪيولم اوڳر ڏيندڙ جانورن جو ريومن خمير ٺاهڻ واري جڳهه آهي جتي خوردبيني جاندار خوراڪ کي توانائي ۽ لحميات ۾ تبديل ڪن ٿا. عام طور تي اوڳر ڪندڙ جانورن جي ريومن ۾ خوراڪ هضم ڪرڻ ۾ 200 کان وڌيڪ قسمن جا بيڪٽيريا ۽ 20 قسمن کان وڌيڪ پروٽوزوئا معاون ۽ مددگار ٿين ٿا.

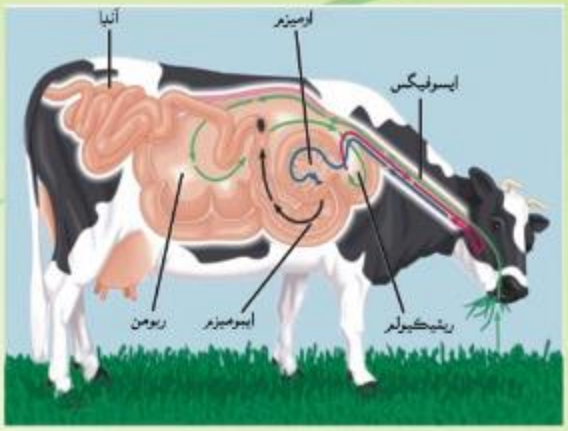

خوراڪ ۾ موجود لمحيات جي هاضمي جي سرشتي ۾ تمام گهٽ مقدار ۾ جذب ٿيڻ جي حقيقت جي پيشِ نظر گهٽو ڪري خوردبيني جاندار خود استعمال ڪري جانورن جي لاءِ فائديمند لمحيات ٺاهين ٿا . حقيقت ۾ اوڳر ڏيندڙ جانورن ڪي ڪارائڻ انهن جي ريومن ۾ موجود خوردبيني جاندارن ڪي ڪارائڻ جي برابر آهي .

ريومن pH 6 کان 7 هوندي آهي . هاضمي جي سرشتي جا خوردبيني جاندار هن pH تي سٺي ڪارڪردگي جو مظاهرو ڪن ٿا . جيڪڏهن pH ۾ ڪا تبديلي اچي وڃي ته تمام گهڻا اهي جاندار مري وڃن ٿا ۽ ڪافي حد تائين خوراڪ هضم نٿي ٿئي . سيليولوز کي هضم ڪرڻ وارا خوردبيني جاندار pH 6 کان گهٽ تي پنهنجا ڪم سٺي

نموني سرانجام نٿا ڏئي سگهن.

اگر جانورن کي وڏيڪ مقدار ۾ ونڊو ڪارائڻ جو خيال هجي ته ان کي مختلف وقفن ۾ ڏنو وڃي. ڇو ته اگر هڪ ئي وقت کارايو وڃي ته ريومن جي pH تبديل ڪريو ڇڏيندو آهي.

ريومن ۽ ريٽي ڪيولر بنيادي طور تي هڪ ئي حصو آهي. ليڪن ان جا ڪم جدا جدا آهن. ريٽي ڪيولر جو ڪم خوراڪ کي منهن ۾ اوڳر جي لاءِ يا وڏيڪ هاضمي جي لاءِ اوميزم ڏانهن ڏڪڻ آهي.

اوميزم اوميزم مرڪب معدي جو ٽيون حصو آهي جنهن ۾ تمام گهڻيون تهه موجود هونديون آهن. جيڪي خوراڪ کي جذب ڪرڻ ۾ مدد ڪن ٿيون. هي حصو 30 کان 60 سيڪڙو پاڻي ۽ غذائي جڙن کي جذب ڪري ٿو.

ايبوميزم هن کي حقيقي معدو چوندا آهن. جيڪو انساني معدي سان مشابهت رکي ٿو. معدي جوهي حصو ر تويت پيدا ڪري ٿو جيڪي لمحيات ٽوڙي ٿي ته جيئن اهي هاضمي واري سرشتي ۾ سڻي نموني جذب ٿي سگهن.

ننڍو آندو خوراڪ ايبوميزم مان ٿيندي ننڍي آنڊي ۾ ايندي آهي. هتي خوراڪ سان گڏوگڏ لبلبي جون رتوبتون شامل ٿي وڃن ٿيون. جنهن جي ڪري 8 Ph ٿائين وڃي وڃي ٿي. ننڍي آنڊي جو بنيادي ڪم خوراڪ کي توڙڻ جي عمل کي مڪمل ڪرڻ آهي ته جيئن ان ۾ موجود چڪناهٽ ۽ لمحيات جذب ٿي سگهن.

وڏو آندو هاضمي جي نظام ۾ وڏو آندو پاڻي ۽ نمڪيات کي جذب ڪرڻ جي اهم جڳهه آهي.

سڌو آندو (ريڪٽم) فضلات کي گڏ ڪرڻ ۽ خارج ڪرڻ جي جڳهه آهي.

گاهن ۾ خشڪ مادي جي اهميت

گاهن ۾ پاڻي کان علاوه ٻين موجود تمام غذائي جزن کي خشڪ مادو چيو ويندو آهي. عام طور تي ڊيري فارمرز گاهن ۾ موجود خشڪ مادي جي متعلق ڄاڻ نٿا رکن. انهي حقيقت جي پيش نظر انهن جا جانور مختلف غذائي جزن جي گهٽتائي جو شڪار رهن ٿا. پر گاهن ۾ موجود خشڪ مادي جي مقدار جي اندازو ۽ جانورن جي لاءِ انهن جي ضرورتن کي سمجهڻ تمام ضروري آهي.

جيڪڏهن گاهن ۾ خشڪ مادي جو مقدار گهٽ هجي ته گاهه جي وڌيڪ مقدار جي ضرورت پوندي آهي. جانورن جي لاءِ خشڪ مادي جي بنياد تي سائي گاهه جي ضرورت جسم جي وزن جي لحاظ کان ٽي سيڪڙو هوندي آهي. انهي اصول کي نظر ۾ رکندي 350 ڪلو گرام ۽ 500 ڪلو گرام جي وزن وارن جانورن جي لاءِ مختلف سائي گاهن جي ضرورت مقدار هيٺين ريت آهي.

سيريل نمبر	سائو گاهه	خشڪ مادو (سيڪڙو)	گهربل گاهه جي مقدار (ڪلوگرام)	
			350 ڪلوگرام	500 ڪلوگرام
1	مڪئي	30	40	50
2	جوار	30	40	50
3	باجهري	30	40	50
4	گوار	20	60	65
5	برسيم	15	75	100
6	لوسڻ	24	45	65
7	جئي	22	55	70

جانورن جي ڦرن جون غذائي ضرورتون

جانورن جا ڦرڪنهن بہ ڊيري فارم جي معاشي مستقبل جوضامن هوندا آهن . انهن جي بهترطريقي سان پرورش گهڻو مشڪل ڪم آهي . انهي مقصد کي حاصل ڪرڻ جي لاءِ متوازن غذا بنيادي ڪردار ادا ڪري ٿي . متوازن غذا نہ ملڻ جي ڪري اهي گهربل واڌاري جي شرح حاصل نٿا ڪري سگهن ۽ ڪمزور ٿي وڃن ٿا جنهن جي نتيجي ۾ موت جي شرح جا امڪان وڌي وڃن ٿا . اگر انهن کي شروعاتي عمر ۾ ئي متوازن غذا مهيا ڪئي وڃي تہ نہ صرف موت جي شرح ۾ گهٽتائي ٿيندي پر مستقبل ۾ پڻ انهن جي پيداواري صلاحيت ۾ اضافو ٿيندو .

ڦرن جي پهرين خوراڪ (پِس)

پيدائش جي وقت ڦرن جي جسم ۾ بيمارين جي خلاف مدافعتي نظام فعال نہ هوندو آهي جنهنجي لاءِ انهن کي صرف پهرين کير (پِس) تي گذارو ڪرڻو پوي ٿو . انهي لاءِ هي امر نهايت ضروري آهي تہ ڦرن کي پهرين خوراڪ طور پيٽ ڀري ڊٺو سان پِس پياريو وڃي .

- الله تعاليٰ کير جي نسبت پِس ۾ هيٺيون خاصيتون رکيون آهن :
  - مدافعتي جزا
  - خشڪ مادو کير کان ٻيڻو
  - حل ٿيل نمڪيات ٽي دفعا يعني ٽيڻو
  - پروٽين ۽ وٽامن پنجوڻا

- پِس ۾ سڀ کان اهم موجود مدافعتي جزا هوندا آهن جيڪي ڦرن جي صحت کي برقرار رکڻ ۽ انهن کي مختلف بيمارين کان بچائڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪن ٿا. پيدائش جي پهرين 24 ڪلاڪن جي دوران اهي مدافعتي جزا آنڊن ۾ جذب ٿين ٿا . پر ڪڏهن ڪڏهن انهن جي جذب ٿيڻ جي صلاحيت گهٽ ٿيو وڃي .
- پِس هاضمي جي سرشتي کي بحال ڪرڻ، معدي ۽ آنڊن جي صفائي ۾ پڻ اهم ڪردار ادا ڪري ٿو .

مقدار ڦرن کي پئدائش جي فورن بعد پيٽ ڀري پهريون کير پِس پيارڻ ۽ جانورن جي جر ڪرائڻ جو انتظار نہ ڪريو . مشوثر قوتِ مدافعت کي حاصل ڪرڻ جي لاءِ پِس پيارڻ جي مقدار جو اندازو ڦر جي جسماني وزن، مدافعتي جزن جي مقدار ۽ ماحول ۾ موجود بيماري پيدا ڪندڙ جراثيم جي مقدار تي ڪيو ويندو آهي .

پئدائش جي فورن بعد پيٽ ڀري پِس پيارڻ
ڦرن کي خطرناڪ بيمارين کان بچائڻ

معيار پس لازمي طور تي بهترين معيار جو هئڻ گهرجي . جنهن جو دارومدار جانورن جي ويامڻ، حمل جي دوران خشڪ هئڻ جو عرصو ۽ متوازن خوراڪ تي هوندو آهي . ڦر کي پيدائش جي 3 کان 6 ڪلاڪن جي اندر 100 گرام مدافعتي جزا ضرور ملڻ گهرجن .

پس جي معيار جو دارومدار ان ۾ موجود مدافعتي جزن جي مقدار تي هوندو آهي . پس ۾ موجود مدافعتي جزن کي ڪلوسٽرو ميٽر جي مدد سان جانچي سگهجي ٿو بهتر معيار جو پس عام طرح گهاٽو هوندو آهي . اگر ڦر جي لاءِ معياري پس نه هجي ته ضروري آهي ته انهي کي گهڻي مقدار ۾ پس پيارجي ته جيئن انهي کي گهڻي مقدار ۾ مدافعتي جزا ملي سگهن . ڪلوسٽرو ميٽر تي مدافعتي جزن جي مقدار جو اندازو هيٺين ريت آهي .

سيريل نمبر	مدافعتي جزا (گرام/ليٽر)	پس جو معيار
1	> 90	بهترين
2	65-90	سٺو
3	40-65	وچولو
4	<40	استعمال نه ڪرڻ جهڙو

پِس پيارڻ جو وقت

پِس پيارڻ ۾ جلدي ڪريو

پس اگر بهترين معيار جو هجي ۽ جيڪڏهن وقت تي نہ پياري وڃي نہ انهي ڪان گهربل فائدا حاصل ڪرڻ ناممڪن آهي . پيدائش جي ڦورن بعد ڄر نڪرڻ جو انتظار نہ ڪرڻ گهرجي ۽ ڦورن ڦر کي پيڄ پري پِس پيارجي . پيدائش کان بعد پهرين 6 ڪلاڪن ۾ مدافعتي جزن جو جزب ٿيڻ جو عمل تمام گهڻو هوندو آهي جيڪو آهستي آهستي گهٽ ٿيندي اهو عمل اڳين 24 ڪلاڪن کان پوءِ بلڪل ختم ٿي ويندو آهي انهي ڪري ڦروڻ ماءُ کان گهڻي کان گهڻو مدافعتي جزا حاصل ڪرڻ جو وقت تمام گهٽ هوندو آهي اگر ڦر ڪمزور هجي يا خود ماءُ جو کير نہ پي سگهي تہ انهي کي ڦورن فيڊر يا بوتل جي مدد سان جلد کان جلد پِس پياريو .

پاڻي

جاندارن جي لاءِ پاڻي جي اهميت انتهائي ضروري آهي . ڦرن جي جسم ۾ پاڻي انهي جي وزن جو تقريبن 90 سيڪڙو ثابت ٿئي ٿو . پاڻي ڦرن جي وزن ۾ اضافي، جسماني ڪمن کي چڱي نموني سرانجام ڏيڻ، خوراڪ کي بهتر نموني هضم ڪرڻ، ريومن جي واڌاري جي عمل ۽ جسماني گرمي پد کي برقرار ۾ اهم ڪردار ادا ڪري ٿو . پر بدقسمتي سان اسان وٽ هتي گهڻو ڪري ديري فارمرز روايتي طور تي ننڍن ڦرن کي پاڻي نٿا پيارن ۽ صرف کير ٿي پيارن ٿا انهن جي خيال ۾ کير ٿي ڦرن ۾ پاڻي جي ضرورت کي پورو ڪرڻ لاءِ ڪافي هوندو آهي ۽ پاڻي پيارڻ جلابن جو سبب بڻجي ٿو مگر حقيقت ۾ عمر جي شروع وارن ڏينهن ۾ ٿي هر وقت تازي ۽ صاف پاڻي جي فراهمي ٿي ڦرن جي صحت برقرار رکڻ ۾ مددگار ثابت ٿئي ٿو .

ڦرن ۾ پاڻي جو ضرورت، خوراڪ جي طبعي حالت، موسمي تبديلي تي دارومدار هوندي آهي . جيڪي ڦر خشڪ مادي تي مشتمل خوراڪ کائيندا انهن کي پاڻي جي گهرج وڌيڪ ٿيندي آهي . انهي لاءِ ضروري آهي تہ ڦرن کي هر وقت تازو ۽ صاف سٿرو پاڻي مهيا ڪريو . گرمين ۾ خاص طور تي ٿڌو پاڻي مهيا ڪريو تہ جيئن گرمي جي شدت کان بچي سگهجي .

ڦرن جي عمر (مهينا)	هڪ ڏينهن ۾ پاڻي جي مقدار (ليٽر)
1	5-7
2	6-8
3	8-11
4	11-13

کير

ڦرن کي روزانو 10 سيڪڙو وزن جي لحاظ کان کير پيارڻ گهرجي . مثال طور جيڪڏهن ڦر جو وزن 40 ڪلوگرام هجي ته ان کي روزانو چار ليٽر کير پياريو جيڪو ڏينهن ۾ ٻه دفعه پياريو يعني ٻه ليٽر صبح ٻه ليٽر شام جو . ڦرن کي کير پيارڻ وقت صفائي سٿرائي جو خاص خيال رکجي ته جيئن انهن کي خطرناڪ بيمارين کان بچائي سگهجي .

ڪاف سٽارٽر راشن

اسان وٽ هتي عام طور تي ڦرن ۾ واڌاري جي شرح ڪافي حد تائين مايوس ڪندڙ آهي . انهي جو هڪ وڏو ڪارڻ خوراڪ جي گهٽتائي آهي. انهي شرح کي بهتر بنائڻ لاءِ ڦرن کي انهي جي ضرورت جي مطابق متوازن خوراڪ مهيا ڪئي وڃي . انهي ضرورت کي صرف کيرسان پورو ڪيو وڃي ته روزانو وڏيڪ مقدار ۾ کير جي ضرورت پوندي . پر کير جون انساني ضرورتون ۽ منافع جي تناسب کي سامهون رکندي اهو ممڪن نہ آهي ته انهي مقدار کي صرف کير سان ئي پورو ڪيو وڃي. بحرحال اهو ضروري آهي ته اسين ڦرن جي خوراڪ جو ڪجهه حصو کير مان پورو ڪريون ۽ باقي سخت غذا (ڪاف اسٽاٽرراشن) سان پورو ڪريون . اهو راشن ست ڏينهن کان چار مهينن جي عمر تائين ڏئي سگهجي ٿو ڦر هڪ هفتي کانپوءِ چڱي خاصي مقدار ۾ (ڪاف سٽاٽر راشن) کائڻ شروع ڪري ڇڏين ٿا. شروعات ۾ انهن کي راشن هٿ سان کارائڻ گهرجي ۽ پوءِ ڦر پاڻ ئي کائڻ شروع ڪري ڇڏين ٿا.

ڪاف اسٽارٽر راشن جون خاصيتون هن ريت آهن.

1۔ سٺي ڪوالٽي 2۔ تازو

3۔ هضم ٿيندڙ 4۔ سٺي ساخت

ونڊو : ونڊو ريومن جي اندروني ديوار ۾ موجود آڱر نما اڀار جن کي papilli چوندا آهن جي نشو ونما ڪري ٿو. جيڪڏهن انهن جي مناسب نشونما هجي ته ڦر جي خوراڪ ۾ موجود غذائي جزن کي بهتر طور تي جذب ڪري سگهن ٿا. جنهن سان واڌري جي شرح جي پيداوار کي حاصل ڪرڻ ۾ مدد ملي ٿي. اهي papilli هاضمي جي سرشتي ۾ وڏي اهميت رکن ٿا انهي لاءِ انهن جي نشونما جي لاءِ ڦرن کي ٻن مهينن جي عمر ۾ ونڊو کارائڻ شروع ڪجي. جيڪڏهن مارڪيٽ ۾ دستياب نه هجي ته ڪٽڪ جو ڏارو استعمال ڪري سگهجي ٿو.

ڪير ۽ ونڊي تي پالڻ واري ڦر ۾ papilli نمايان آهن

ڪير ۽ سڪل گاهه تي پالڻ واري ڦر ۾ papilli نمايان نه آهن

ڦرن کي عمر جي ٻهرين هفتي کان ٿي ڪاف ستارٽر راشن يا ونڊو ڏيڻ شروع ڪجي

ساوا گاهه : پيدائش جي وقت ڦرن ۾ معدي جي چار حصن مان صرف هڪ حصو يعني ايبوميزم ٿي ڪم سرانجام ڏيندو آهي جيڪو کير هضم ڪرڻ جي صلاحيت رکي ٿو. جڏهن ته ساڻي گاهه جي هاضمي جو عمل صرف ريومن ۾ هوندو آهي. پيدائش جي وقت ريومن پر پيدائش جي وقت ريومن ڪم ڪرڻ جي صلاحيت نئو رکي اها ئي وجهه آهي جنهن جي ڪري ڦرن کي 6 هفتن تائين ساٿو گاهه نه کارائجي. اسان وٽ ديري فارمرز گهڻو ڪري شروعاتي ڏينهن ۾ ساٿو گاهه ڏيڻ شروع ڪري ڇڏيندا آهن جيڪو هضم نٿگ نٿي جنهن جي ڪري ڦر جو پيٽ لٽڪي وڃي ٿو.

ڇهن هفتن جي عمرڪان پهريان ڦرن کي سائو گاهه هرگز نه کارايو

عمر جي حساب سان ڦرن جي غذائي ضرورتن جو خلاصو

پيدائش جي ڦورن بعد :

- جانورن جي جر ڪرڻ جو انتظار نه ڪريو ۽ پيدائش جي ڦورن بعد ڦرن کي پيٽ ڀري ٻس پيارايو

1 کان 5 هفتا :

- کير 10 سيڪڙو جسماني وزن جي حساب سان
- پاڻي ۽ ونڊي تائين آزادانه رسائي
- چار هفتن جي عمر ۾ خشڪ گاهه

5 کان 8 هفتا :

- کير جو مقدار آهستي آهستي گهٽ ڪري ڇڏيو
- پاڻي ۽ ونڊي تائين آزادانه رسائي
- سائو گاهه کارائڻ شروع ڪري ڇڏيو

9 کان 12 هفتا :

- روزانو هڪ ڪلو ونڊو ڏيو
- پاڻي ۽ ونڊي تائين آزادانه رسائي
- سائي گاهه تائين آزادانه رسائي

کير چڏائڻ جو جو مرحلو:

جڏهن ڦر سخت غذا سان پنهنجيون غذائي ضرورتون پوريون ڪرڻ جي قابل ٿي وڃي تہ انهي جو ڪير چڏائڻ گهرجي. ڪير چڏائڻ جي عمر ڦر جي خوراڪ تي دارومدار رکندي آهي. عام طور تي ٽي مهينن جي عمر تائين ڪير چڏائڻ گهرجي. اگر بهتر معيار جي ڪاف اسٽاٽر راشن جو استعمال ڪيو وڃي تہ ڪير چڏائڻ جو عمل ان کان ڏهن هفتن ۾ مڪمل ڪري سگهجي ٿو. هڪ محتاط اندازي جي مطابق اگر ڦر روزانو هڪ ڪلو ونڊو ڪائڻ شروع ڪري ڇڏي تہ ان جو ڪير چڏائڻ گهرجي هتي ها ڳالهہ بہ قابل ذڪر آهي تہ جلد کان جلد ڪير ڇڏرائي ونڊي يا سخت غذا جي استعمال سان ڊيري فارمز تمام گهڻو منافعو حاصل ڪري سگهن ٿا.

جانورن جي عمر ۽ پيداواري لحاظ کان غذائي ضرورتون

ٽياڻن ۽ وهڙين جي غذائي ضرورتون:

عام طور تي ڊيري فارمز وهڙين يا ٽياڻن جي متوازن غذائي ضرورتن ڏانهن ڪو خاص ڌيان نہ ڏيندا آهن ۽ انهن جي ويجهو انهي جي بنيادي وجهہ اهڙن جانورن جو جلد ٿي معاشي لحا ظ کان فائديمند نہ هئڻ آهي. حالانڪہ مناسب سار سنڀال ۽ متوازن غذا سان انهن جي بلوغت جي عمر کي نمايان طور تي گهٽ ڪري معاشي لحاظ کان فائديمند بڻائي سگهجي ٿو. هتي هي ڳالهہ بہ قابل ذڪر آهي تہ جانورن جو بلوغت جي عمر ۾ پهچڻ جي مرحلي ۾ عمر جي نسبت وزن وڌيڪ اهميت رکي ٿو. مختلف تحقيقن مان هي ڳالهہ ظاهر آهي تہ جڏهن بہ جانور پنهجي وزن جو سٺ سيڪڙو حصو حاصل ڪري وٺندو آهي تہ هو نسل ڪشي جي قابل ٿي ويندو آهي. متوازن غذا جي استعمال سان بلوغت جي عمر کي هڪ سال گهٽ ڪري سگهجي ٿو. اها ڳالهہ تڏهن ممڪن ٿي سگهي ٿي جڏهن هو روزانو گهٽ ۾ گهٽ 700 گرام تائين وزن حاصل ڪن. ٽياڻن ۽ وهڙين کي انهن جي جسامت ۽ عمر جي لحاظ کان گروپ بندي ڪري رکڻ گهرجي. جتي انهن کي سائو گاهہ، ونڊو ۽ پاڻي هر وقت آساني سان ميسر هجي.

ٿياڻن ۽ وهڙين کي متوازن غذا ڏيڻ گهرجي ته جيئن اُهي واڌاري جي مناسب شرح، جسماني ڪيفيت ۽ گهربل وزن حاصل ڪري سگهن. وزن جي شرح ۾ اضافي جو باقاعدگي سان بغور مطالعو ڪندو رهجي ته جيئن متوازن غذا سان جانورن جي جسماني وزن تي پوندڙ اثرن کي بروقت جانچي سگهجي. ٿيا ڻن ۽ وهڙين ۾ غذا جي گهٽتائي جي ڪارڻ سان واڌاري جي شرح ۾ گهٽتائي، وهر جي نشانين جوظاهر نه ٿيڻ ۽ مناسب جسماني وزن نه هئڻ جي ڪري نسل ڪشي جي عمر ۾ دير ٿي سگهي ٿي. جيڪا کير جي پيداوار ۾ گهٽتائي آڻي معاشي نقصان جو سبب بڻجي ٿي. مناسب جسماني وزن نه هئڻ جي ڪري ويامڻ مهل مختلف پيچيدگيون يا مشڪلاتون پڻ پيدا ٿي سگهن ٿيون.

متوازن غذا جي استعمال سان بلوغت جي عمر کي هڪ سال گهٽ ڪري سگهجي ٿو

تجويزون

- ٿياڻن ۽ وهڙين جي لاءِ ميسر سائيلج، سائي گاهه ۽ ونڊي جو مقدار خشڪ مادي جي بنياد تي ڪريو.
- هڪ ڪلو ونڊو روزانو ڏيڻ گهرجي. ونڊ ي کي سائي گاهه سان ملائي ڪري کارايو.
- خوراڪ ۾ روزانو 100 گرام نمڪياتي آميزو به ضرور شامل ڪجي.

حامل جانورن جون غذائي ضرورتون

حامل جانورن کي نہ صرف پنهجي بنيادي جسماني ڪمن کي برقرار رکڻ پر ڦرن جي نشونما جي لاءِ بہ متوازن خوراڪ جي ضرورت هوندي آهي . انهي ڪري اهڙن جانورن کي شروعات کان ئي انهن جي ضرورتن مطابق متوازن خوراڪ مهيا ڪئي وڃي . غذائي جزن جي گهٽتائي جي نتيجي ۾ حمل جو ضايع ٿيڻ ،بروقت ڄر جو نہ نڪرڻ، ڪمزور ۽ مردا ڦر پيدا ٿيڻ جهڙيون پيچيدگيون سامهون اچي سگهن ٿيون . انهي کان سواءِ مستقبل ۾ گهربل مقدار ۾ کير جي پيداوار کي حاصل ڪرڻ ۾ بہ مشڪل ٿيندي . انهي لاءِ حامل جانورن کي ڪمزور هجڻ جي صورت ۾ انهن کي توانائي سان ڀرپور متوازن غذا فراهم ڪرڻ گهرجي .

جانور کي خشڪ ڪرڻ لاءِ ويامڻ کان بہ مهينا اڳ انهن جو کير ڏوهڻ بند ڪري ڇڏجي . خشڪ ڪرڻ جو اهو عرصو خاص ڪري وڌيڪ کير ڏيندڙ جانورن جي صحت کي برقرار رکڻ، ڦر جي واڌ ويجهہ ۽ ان جي ايندڙ پيداواري صلاحيت تي سٺا اثر پون ٿا . تحقيق جي مطابق کير ڏيندڙ جانورن کي وڌيڪ خشڪ عرصو ڏيڻ سان کير جي پيداوار ۾ بهترين اضافي کي ممڪن بڻائي سگهجي ٿو.

کير ڏيندڙ جانورن جون غذائي ضرورتون

کير ڏيڻ جو شروعاتي مرحلو :

کير ڏيڻ جو هي شروعاتي مرحلو ويامڻ کان پوءِ پهرين ٽن مهينن تي مشتمل هوندو آهي. کير ڏيڻ جي هن شروعاتي عرصي ۾ جانورن جون غذائي ضرورتون ڪنهن ٻه پيداواري مرحلي جي نسبت وڌيڪ ٿين ٿيون . جيڪڏهن کير ڏيندڙ جانورن کي انهن جي پيداواري صلاحيت جي مطابق متوازن خوراڪ نه ڏني وڃي ته هو پنهنجي جسم ۾ موجود توانائي ۽ ٻيا غذائي جزن جي ذخيري کي استعمال ۾ آڻين ٿا جيڪو انهن جي جسماني وزن ۾ گهٽتائي جو سبب بڻجن ٿا . غذائي جزن جي گهٽتائي جانورن جي صحت، ايندڙ حمل ۽ مستقبل ۾ کير جي پيداوار تي ناڪاري اثر ڇڏي ٿي . انهي لاءِ کير ڏيندڙ جانورن کي متوازن غذا ڏئي انهن جي صحت برقرار رکڻ گهرجي .

کير ڏيندڙ جانورن کي انهن جي پيداوار جي لحاظ کان ونڊ ۽ سائو گاهه گهٽي مقدار ۾ فراهم ڪريو

کير ڏيڻ جو وچولو مرحلو :

کير ڏيڻ جو هي وچولو مرحلو ويامڻ چوٿين کان پنجين مهيني تي مشتمل هوندو آهي . هن مرحلي ۾ کير جي پيداوار ۾ آهستي آهستي گهٽ ٿيڻ شروع ٿئي ٿي جنهن سان جانورن جي جسم ۾ چربي جي مقدار وڌڻ لڳي ٿي. کير ڏيڻ جي هن مرحلي ۾ جانورن جي جي پيداوار کي گهٽ قيمت واري خوراڪ تي به برقرار رکي سگهجي ٿو.

کیر ڏيڻ جو آخري مرحلو :

هي مرحلو جانورن جي ويامڻ جي ڇهين مهيني کان خشڪ ڪرڻ تائين تي مشتمل هوندو آهي. جنهن ۾ جانورن جي جسماني ڪيفيت کي برقرار رکڻ ۾ وڏي اهميت وارو آهي تہ جيئن ويامڻ جي وقت پيش ايندڙ پيچيدگين کان بچي سگهجي . هن مرحلي ۾ جانورن کي انهن جي پيداوار جي لحاظ کان متوازن خوراڪ ڏيو تہ جيئن جانورن جي جسماني ڪيفيت برقرار رکي سگهجي .

ويامڻ کان ٻہ مهينا اڳ جانورن جو کير ڏوهڻ بند ڪري ڇڏيو

گاهہ : 10 سيڪڙو جسماني وزن + کير جي پيداوار جو 50 سيڪڙو ونڊو + 100 گرام نمڪيات روزانو

مثالطور تي 500 گرام وزن واري مينهن جيڪو روزانو 8 ليٽر کير ڏيئي ٿي ان جي گهربل خوراڪ هن ريت آهي :

50 ڪلوگرام سائو گاهہ + 4 ڪلوگرام ونڊو
100 گرام نمڪيات

کير ڏيندڙ جانورن جي لاءِ ونڊي جو فارمولو		
1	ڪڪڙن جي کڙ	20
2	مڪئي جو ڏارو	12
3	چانورن جو ڇوتو	15
4	سورج مکي جي کڙ	10
5	بوسو	11
6	ڪينولا ميل	18
7	نمڪياتي آميزو	2
پروٽين= 17.5 سيڪڙو	قابل هضم جزا = 75 سيڪڙو	

جانورن جي جسماني ڪيفيت جي درجہ بندي

جسماني ڪيفيت جي درجہ بندي جانورن جي جسماني حالت, غذائي ضرورتون ۽ صحت جي تجزيو جو هڪ اهم پيمانو آهي . جنهن سان ڊيري فارمرز کي پنهجي جانورن جو بر وقت علاج يا ان کي ختم ڪرڻ جي فيصلي مدد ملي ٿي . انهي سان جانورن جي مختلف پيداواري ۽ توليدي مرحلن کي ٻہ جانچي سگهجي ٿو. ڪير ڏيندڙ جانورن جي جسماني ڪيفيت جي درجہ بندي 1 کان 5 درجن تي مشتمل هوندي آهي .

سيريل نمبر	جانورن جي حالت	جانورن جي جسماني ڪيفيت جي درجہ بندي
1 -	خشڪ جانور	3.5-4.0
2 -	ويامڻ وقت	3.5-4.0
3 -	ڪير ڏيڻ جو پهريون مرحلو	3.5
4 -	ڪير ڏيڻ جو وچولو مرحلو	3.0
5 -	ڪير ڏيڻ جو آخري مرحلو	3.25-3.75

انهن درجن جو تعين جانورن جي جسم جون طبعي حالتن مثال طور پيچ جي هيٺيان جمع ٿيل چرٻي جي مقدار کلهن جي هڏين, پاسرائين ۽ ڪرنگهي جي هڏي وغير جي ٻاهرين ڪنارن جي چڱي طرح ماهرانہ مشاهدي ڪانپوء ڪيو ويندو آهي .

جانورن جي جسماني ڪيفيت جا درجا	پڇ جي هيٺيان جو حصو	ڪلهي جي هڏين جو ٻاهريون ڪنارو	پاسراٽين جي ٻاهرين سطح	ڪرنگهي جون هڏيون
1	تمام اُٺهو ۽ اندر	تيز ۽ نوڪدار	وڌيڪ نظر اچن ٿيون	واضح طور تي الڳ الڳ ڏسي سگهجن ٿيون
2	گهرو	نوڪدار	نظر اچن ٿيون	الڳ الڳ ڏسي سگهجن ٿيون
3	گهٽ گهرو	تقريبن گول	گهٽ نظر اچن ٿيون	گهٽ ڏسي سگهجن ٿيون
4	ڀريل	گول	نظر نٿيون اچن	ڏسي نٿيون سگهجن
5	ڀريل ۽ اڀريل	محسوس ناهن ٿيندا	بلڪل نظر نٿيون اچن	بلڪل نٿيون ڏسي سگهجن

درجو 1

درجو 2

درجو 3

درجو 4

درجو 5

خوراڪ جي گھٽتائي سان جڙيل بيماريون

سوتڪ يا سوتڪ جو بخار وڌيڪ کير ڏيندڙ جانورن ۾ سوتڪ يا سوتڪ جي بخار جا وڌيڪ امڪان هوندا آهن . عام طور تي جانور ڦر ڏيڻ کان ڪجهه عرصو اڳ يا پوءِ هن بيماري جو شڪار ٿين ٿا. سوتڪ جي وڏي وجهه رت ۾ ڪيلشيم جي شديد کوٽ ٿي وڃڻ آهي . حمل واري جانورن جي جسم ۾ موجود ڪيلشيم جو مقدار پيدا ٿيندڙ ڦر جي نشونما ۾ استعمال ٿي ويندي آهي . انهن جي جسم ۾ ڪيلشيم جو تناسب هڏن ما ڪيلشيم جو خارج ٿيڻ ۽ معدي مان ڪيلشيم جي جزب ٿيڻ سان برقرار رهي ٿو. مسئلو ان وقت پيدا ٿيندو آهي جڏهن ويامڻ جي وقت کان اڳ ۾ يا پوءِ ڪيلشيم جو هڏن مان خارج ۽ معدي مان جذب ٿيڻ جو تناسب برقرار نٿو رهي . ڪيلشيم جو گهڻو مقدار پِس ۽ کير جي صورت ۾ استعمال ٿي وڃي ٿو. جنهن جي ڪري رت ۾ ڪيلشيم جي ڪمي شديد ٿي وڃي ٿي نتجي ۾ جانور سوتڪ جو شڪار ٿيو وڃي .

سوتڪ جي بخار جون نشا نيون

- جسماني گرمي پد جو گهٽجڻ
- جانور جو سيني پر ويهي رهڻ
- ڪنڌ کي موڙي سيني تي رکڻ (S-Shaped Neck)
- دل جي دڙڪن جو آهستي ٿيڻ
- جيڪڏهن جانور ڪافي دير تائين انهي حالت ۾ مبتلا رهي ته جانور نيم مدهوش ٿي سگهي ٿو.
- مناسب طبي امداد نہ ملڻ جي صورت ۾ جانور مري به سگهي ٿو.

احتياطي تدبيرون

- نمڪياتي آميزي کي لازمي طور خوراڪ جو حصو بڻايو پر ويامڻ کان 2-3 هفتا اڳ انهي جو استعمال بند ڪري ڇڏيو. انهي جو مقصد جانورن کي نئين ڪير جي مرحلي لاءِ هڏن مان ڪيلشيم جي خارج ٿيڻ لاءِ تيار ڪرڻ آهي .
- ويامڻ کان ڪجهه ڏينهن اڳ وٽامن ڊي جو ٽيڪو لڳرايو هي ڪير جي مرحلي کان پهرين ئي ڪيلشيم جي خارج ٿيڻ ۾ مدد ڏئي ٿو .
- جن جانورن جي پيداواري صلاحيت ٻين جانورن جي نسبت وڌيڪ آهي انهن جي خوراڪ تي خاص توجهه ڏيو . ڇاڪاڻ ته انهن ۾ سوتڪ جو بخار ٿيڻ جو امڪان ٻين جانورن جي نسبت وڌيڪ هوندو آهي .
- سوتڪ ٿي وڃڻ جي صورت ۾ ماهر ويٽرنري ڊاڪٽرسان رابطو ڪريو.

پرهيز علاج کان بهتر آهي

گراس ٽيٽني (Grass Tetany) هي هڪ اهڙي بيماري آهي جيڪو جانورن کي گهٽ عمر ۾ ڪٽائي ڪرڻ وارن ساون گاهن (Young Fodder) مثال طور جَوي ۽ برسيم ڪارائڻ سان ٿئي ٿي هي بيماري رت ۾ ميگنيشيم جي گهٽتائي سان ٿئي ٿي . اعصاب ۽ ڪلهن کي پنهنجا ڪم سرانجام ڏيڻ جي لاءِ ميگنيشيم جي ضرورت هوندي آهي انهي جي گهٽتائي جي ڪري اعصاب ۽ ڪلهن جي ڪم تي ناڪاري اثر پون ٿا .

ڪارڻ

1. شروعاتي عمر ۾ ڪٽائي ڪيل سائي گاهه ۾ عام طور تي پوٽاشيم (Potassium) جي وڌيڪ مقدار هوندي آهي جيڪو ميگنيشيم کي جذب ۽ استعمال ٿيڻ جي عمل کي روڪي ٿي ۽ رت ۾ ميگنيشيم جي گهٽتائي جو ڪارڻ بڻجي ٿي .
2. سوڊيم جيڪو خوردني لوڻ جو هڪ اهم جزو آهي اهو جسم ۾ ميگنيشيم جي جذب ٿيڻ جي لاءِ انتهائي ضروري هوندو آهي . اگر خوراڪ ۾ سوڊيم جي گهٽتائي هجي ته ميگنيشيم گهٽ مقدار ۾ جذب ٿيندي جنهن جي ڪري گراس ٽيٽني جو خطرو وڌي ويندو .

نشانيون

1. ڪلهن تي اڪڙ
2. وات مان گِگ جو نڪرڻ
3. جانور جو زمين تي ٻير هڻڻ
4. اکين جو وڏيڪ ڪلڻ ۽ گهوري ڏسڻ

احتياتي تدبيرون

- ميگنيشيم ٻين نمڪيات وانگر جسم ۾ گڏ نٿي ٿئي. انهي لاءِ روزانو نمڪياتي آميزو (Mixture Mineral) جو استعمال ضرور ڪريو
- سوڊيم جي فراهمي جي لاءِ جانورن جي آهورن ۾ لوڻ جا ڳنڍا (سينڌو لوڻ) رکي ڇڏيو
- گراس ٽيٽني ٿي وڃڻ جي صورت ۾ ماهر ويٽرنري ڊاڪٽر سان فوري رابطو ڪريو

غذائي کوٽ کي پورو ڪرڻ جي لاءِ مفيد تجويزون

موسمي تبديلي سائي گاهه جي مسلسل فراهمي نہ هئڻ هڪ اهم ڪارڻ آهي. گرمين ۾ مئي، جون ۽ سياري ۾ نومبر، ڊسمبر ۾ سائي گاهه جي گهٽتائي هوندي آهي. سائي گاهه جي اها گهٽتائي جانورن جي پيداواري صلاحيتن تي خراب اثر انداز ٿئي ٿي. خوراڪ جي گهٽتائي جي ڪري جانورن ۾ بيمارين جي خلاف قوتِ مدافعت گهٽ ٿي وڃي ٿي ۽ مجموعي طور تي جانور پالڻ نفع بخش نٿو رهي. انهي کوٽ تي ضابطو آڻڻ لاءِ هڪ بهترين حل هي آهي تہ سائي گاهه جي گهڻي پيداوار جي مهينن ۾ وڌيڪ سائو گاهه محفوظ ڪري انهي جي سڄو سال فراهمي کي يقيني بڻايو وڃي. سائو گاهه محفوظ ڪرڻ جا بهترين طريقا جيڪي پاڪستان ۾ استعمال ڪري سگهجن ٿا هيٺين ريت آهن :

1۔ سائو گاهه خشڪ ڪرڻ جو عمل (Hay)

2۔ سائي گاهه جو اچار (سانڍاڻو) ٺاهڻ (Silage)

3۔ وڌيڪ پيرا لوپ ڏيندڙ سائي گاهن جو استعمال

Charles Sturt University

Australian AID

اے ایس ایل پی، ڈیری پراجیکٹ

یونیورسٹی آف ویٹرنری اینڈ اینیمل سائنسز لاہور

فون: 042-37212339

ویب سائٹ: www.aslpdairy.pk